

K a r l M a r x

JOHDANTO VUOSIEN 1857—1859
TALOUSTIETEELLISIIN
KÄSIKIRJOITUKSIIN⁴⁶

I. TUOTANTO, KULUTUS, JAKAANTUMINEN JA
VAIHTO (KIERTOKULKU)

1. Tuotanto

a) Käsiteltävänä aiheena on ensi sijassa *aineellinen tuotanto*.

Yhteiskunnassa on tuottavia yksilöitä — tästä syystä on yksilöiden yhteiskunnallisesti määräytynyt tuotanto luonnollisesti lähtökohta. Yksinäinen ja muista erillään elävä metsästäjä ja kalastaja, joista Smith ja Ricardo lähtevät, kuuluu 1700-luvun Robinson-tarinoiden mielikuvituksettomiin kuvitelmiin, jotka eivät millään muotoa ilmaise pelkkää vastavaikutusta liikahienostukselle ja paluuta väärin ymmärrettyyn luonnonelämään, kuten kulttuurihistorioitsijat luulevat. Yhtä vähän tällaiselle naturalismille pohjautuu Rousseau'n *contrat social*⁴⁷, joka saattaa luonnostaan riippumattomat subjektit sopimuksella suhteisiin ja yhteyteen toistensa kanssa. Tällainen naturalismi on pienten ja suurten robinsonadien lumetta ja nimenomaan esteettistä lumetta. Tässä ennakoidaan itse asiassa sitä »kansalaisyhteiskuntaa», joka valmistui 1500-luvulta lähtien ja eteni 1700-luvulla jättiläisaskelin kypsyyteensä. Tässä vapaan kilpailun yhteiskunnassa erillinen ihminen ilmenee irrotettuna niistä luonnonsiteistä yms., jotka varhaisempina historian kausina tekivät hänestä tiettyyn rajattuun ihmiskasaumaan kuuluvan. 1700-luvun profetoilla, joilla Smith ja Ricardo vielä täysin ratsastavat, tämä 1700-luvun yksilö — yhtäältä feodaalisten yhteiskuntamuotojen hajoamisen, toisaalta

1500-luvusta lähtien uudelleen kehittyneiden tuotanto-voimien tuote — väikkyä mielessä ihanteena, jonka olemassaolo kuuluu menneisyyteen. Hän ei näytä heistä historialliselta tulokselta, vaan historian lähtökohdalta, koska luonnonmukainen yksilö ei heidän ihmisluontoa koskevan käsityksensä mukaan synny historiallisesti, vaan on luonnon määräämä. Tämä harha on tähän saakka ollut ominainen jokaiselle uudelle aikakaudelle. Stuart, joka monessa suhteessa 1700-luvun vastakohtana ja aristokraattina seisoo historiallisemmalla maaperällä, on välttänyt tämän rajoittuneisuuden.

Mitä pitemmälle historiassa palaamme, sitä enemmän yksilö, ja näin ollen myös tuottava yksilö, ilmenee epäitsenäisenä, suurempaan kokonaisuuteen kuuluvana: ensiksi vielä aivan luonnollisella tavalla perheessä ja heimoksi laajentuneessa perheessä, myöhemmin heimojen vastakkaisuudesta ja sulautumisesta syntyvissä erimuotoisissa yhteisöissä. Vasta 1700-luvulla, »kansalaisyhteiskunnassa» yhteiskunnallisen yhteyden eri muodot astuvat erillistä ihmistä vastaan pelkkänä keinona hänen yksityisten tavoitteittensa saavuttamiseksi, ulkoisena välttämättömyytenä. Mutta se aikakausi, joka synnyttää tämän katsantokannan, muista erillään olevan yksilön kannan, on nimenomaan kehittyneimpien yhteiskunnallisten (tästä näkökulmasta yleisten) suhteiden kausi. Ihminen on sananmukaisimmassa merkityksessä *ᾠον πολιτικόν* ⁴⁸, ei ainoastaan eläin, jolle on ominaista kanssakäyminen, vaan eläin, joka voi vetäytyä erilleen muista vain yhteiskunnassa. Muista erillisen yksilön yhteiskunnan ulkopuolella harjoittama tuotanto — harvinaisena tapauksena se voi kylläkin kohdata sattumalta erämaahan joutunutta sivistynyttä ihmistä, jonka persoonassa yhteiskuntavoimat jo ovat potentiaalisina — on yhtäläinen tolkuttomuus kuin kielen kehittyminen ilman *yhdessä* eläviä ja yhdessä puhuvia yksilöitä. Tässä emme viivy tämän pitempään. Asiaan ei tarvitsisi lainkaan puuttua, elleivät Bastiat, Carey, Proudhon jne. toisi jälleen vakavissaan keskelle nykyaikaisinta taloustiedettä tätä järjettömyyttä, jossa oli mieltä ja järkeä 1700-luvun ihmisten kohdalla. Esimerkiksi Proudhon antaa taloudellisen suhteen alkuperälle, jonka historial-

lista syntyä hän ei tunne, tietenkin mielellään historian-filosofisen selityksen tekemällä siitä mytologiaa: Aadam tai Prometheus äkkäsi ajatuksen valmiissa ja täydellisessä muodossaan, sitten se otettiin käytäntöön jne. Mikään ei ole sen pitkästyttävämpää ja kuivempaa kuin haaveileva locus communis*.

Kun siis puhutaan tuotannosta, on aina puhe tuotannosta tietyllä yhteiskunnallisella kehitysasteella — yhteiskunnallisten yksilöiden tuotannosta. Tästä syystä voisi näyttää siltä, että meidän tuotannosta ylipäänsä puhuaksemme täytyisi joko seurata historiallista kehitysprosessia sen eri vaiheissa tai ilmoittaa alusta asti käsittelevämme yhtä tiettyä historian aikakautta, siis esimerkiksi nykyajan porvarillista tuotantoa, joka todella onkin varsinainen aiheemme. Kuitenkin kaikilla tuotannon kausilla on tiettyjä yhteisiä tunnuspiirteitä, yhteisiä määrittelyksiä. *Tuotanto yleensä* on abstraktio, mutta järjellinen abstraktio sikäli kuin se todellakin tuo esiin yhteisen, määrittelee sen ja säästää meidät siten toistolta. Kuitenkin tämä *yleinen* tai vertailulla esiin eroteltu yhteinen on itse moninkertaisesti jäsentynyt, eri määrittelyksiksi hajoava. Jokin siitä kuuluu kaikkiin aikakausiin, jokin muu on muutamille kausille yhteistä. Eräät määrittelykset ovat yhteisiä sekä kaikkein uusimmille että kaikkein vanhimmille kausille. Ilman näitä määrittelyksiä ei voida ajatella mitään tuotantoa. Mutta jos kehittyneimmällä kielillä on yhteisiä lakeja ja määreitä kehittymättömimpien kanssa, kuitenkin niiden kehitys muodostuu juuri siitä mikä erottaa ne tästä yleisestä ja yhteisestä. Tuotantoa ylipäätään koskevat määrittelykset on nimenomaan erotettava erilleen, jotta yhteisyyden — se ilmenee jo siitä, että subjekti, ihmiskunta, ja objekti, luonto, ovat samat — takia ei unohdeta olennaista erilaisuutta. Tämän unohtamiseen sisältyy esimerkiksi niiden nykyajan taloustieteilijöiden koko se viisaus, jotka todistelevat olemassaolevien yhteiskunnallisten olosuhteiden ikuisuutta ja sopusointua. Mikään tuotanto ei esimerkiksi ole mahdollinen ilman tuotantovälinettä, olkoonpa tämä väline vaikka vain käsi. Mikään tuotanto ei ole mahdol-

* — kulunut latteus. *Toim.*

linen ilman mennyttä, kasattua työtä, olkoon tämä työ vaikka vain se taito, joka on toistuvalla harjoituksella kerääntynyt ja keskittynyt villi-ihmisen käteen. Pääoma on muun muassa myös tuotantoväline, myös mennyttä, objektivoitua työtä. Siis pääoma on yleinen, ikuinen luonnonsuhde [nykyiset taloustieteilijät sanovat]; toisin sanoen se on tätä sikäli kuin jätetään pois juuri se erityinen mikä vasta tekee »tuotantovälineen», »kasatun työn» pääomaksi. Niinpä esimerkiksi Careylla tuo tuotantosuhteiden koko historia ilmenee hallitusten pahansuopaisesti aiheuttamana väärennöksenä.

Kun ei ole mitään tuotantoa yleensä, ei ole myöskään mitään yleistä tuotantoa. Tuotanto on aina *erityisen* haaratuotantoa — esimerkiksi maanviljelystä, karjanhoitoa, manufaktuuria jne.— tai se on tuotannon *kokonaisuus*. Kuitenkaan poliittinen taloustiede ei ole teknologiaa. Tuotannon yleisten määritysten suhdetta erityisiin tuotantomuotoihin annetussa yhteiskunnallisessa vaiheessa on kehiteltävä toisaalla (myöhemmin).

Vihdoin tuotanto ei myöskään ole vain erityistä tuotantoa, vaan aina on tietty yhteiskuntaorganismi, yhteiskunnallinen subjekti toimimassa laajemmassa tai suppeammassa tuotantohaarojen kokonaisuudessa. Se suhde, mikä tieteellisellä esityksellä on todelliseen liikkeeseen, ei myöskään kuulu vielä tähän. Tuotanto yleensä. Erityiset tuotannonhaarat. Tuotannon kokonaisuus.

On muotia liittää taloustieteellisten esitysten alkuun yleinen osa, ja juuri tässä, »Tuotanto»-otsikon alla esitetyssä jaksossa (katso esimerkiksi John Stuart Mill) käsitellään kaiken tuotannon *yleisiä ehtoja*.

Tämä yleinen osa koostuu tai sen sanotaan koostuvan:

1) Niistä ehdoista, joita ilman tuotanto ei ole mahdollinen. Se ei siis ole todellisuudessa mitään muuta kuin kaiken tuotannon olennaisten momenttien esittämistä. Kuten myöhemmin näemme, tämä kutistuu tosiasiasa muutamiksi hyvin yksinkertaisiksi määrityksiksi, jotka venytetään seikkaperäisiksi latteiksi tautologioiksi.

2) Niistä ehdoista, jotka edistävät tuotantoa enemmän tai vähemmän, kuten esimerkiksi Adam Smithin edistyvä tai pysähtynyt yhteiskuntatila⁴⁹. Jotta nämä seikat, joilla on Smithin esityksessä yleiskatsauksena (aperçu)

oma arvonsa, kohotettaisiin tieteelliseen merkitsevyyteen, tarvittaisiin tutkimuksia *tuottavuusasteen* kausista yksittäisten kansojen kehityksessä. Sellainen tutkimus jää aiheemme varsinaisten rajojen ulkopuolelle; mutta sikäli kuin se kuuluu aiheeseen, se on esitettävä kilpailun, kasautumisen jne. kehitystä käsittelevissä luvuissa. Yleisessä esitysmuodossaan vastaus typistyy siihen yleiseen väittämään, että teollisuuskansa pääsee tuotantonsa huippuun sinä hetkenä, jolloin se on ylipäänsä historiallisen kehityksensä huipussa. Ja todellakin, kansa on teollisessa huippukohdassaan niin kauan kun pääasia sille ei ole vielä voitto (Gewinn), vaan saavuttaminen (Gewinnen). Sikäli jenkit ovat edellä englantilaisia. Tai sitten vastataan: esimerkiksi tietyt rodulliset taipumukset, ilmasto, luonnonolot, kuten sijainti meren rannalla, maaperän hedelmällisyys jne. ovat tuotannolle suotuisampia kuin toiset. Tämäkin typistyy jälleen tautologiaksi, että rikkauten luominen on sitä helpompaa mitä suuremmassa määrin sen subjektiiviset ja objektiiviset elementit ovat saatavissa.

Kaikesta tästä ei taloustieteilijöiden kyseisessä yleisessä osassa ole kuitenkaan todella kysymys. Päinvastoin tuotanto erotukseksi jakaantumisesta jne. on heidän mukaansa esitettävä — katso esimerkiksi Mill — historiasta riippumattomien ikuisien luonnonlakien puitteisiin sisältyvänä, ja sitten tämän tilaisuuden tullen *porvarilliset* suhteet sujutetaan aivan vaivihkaa yhteiskuntaa in abstracto* koskeviksi kumoamattomiksi luonnonlaeiksi. Tämä on koko menettelyn enemmän tai vähemmän tietoinen tarkoitus. Jakaantumisessa he sanovat sen sijaan ihmisten sallineen itselleen todellakin kaikenlaista mielivaltaisuutta. Puuttumatta nyt lainkaan tuotannon ja jakaantumisen karkeaan erottamiseen toisistaan ja niiden todelliseen suhteeseen, on sen verran oltava alun alkaen selvää, että miten erilaista jakaantuminen yhteiskunnan eri kehitysvaiheissa sitten lieneekään, täytyy siinä voida yhtä hyvin kuin tuotannossa saada esiin yhteiset määritykset ja kaikki historialliset erot täytyy voida yhtä hyvin sekoittaa tai häivyttää

* — yleensä. *Toim.*

yleisinhimillisiksi laeiksi. Esimerkiksi orja, maaorja ja palkkatyöläinen saavat kaikki tietyn ravintoerän, joka mahdollistaa heidän olemassaolonsa orjana, maaorjana ja palkkatyöläisenä. Pakkoverosta elävä valloittaja tai verosta elävä virkamies tai maankorosta elävä maanomistaja tai almuista elävä munkki tai kymmenyksistä elävä leviitta saavat kaikki yhteiskunnallisesta tuotteesta määräosan, jonka säätävät toiset lait kuin orjan jne. osuuden. Ne molemmat pääkohdat, jotka kaikki taloustieteilijät esittävät tämän otsikon alla, ovat: 1) omistus, 2) omistuksen turvaaminen oikeuslaitoksen, poliisin jne. avulla.

Näihin on vastattava hyvin lyhyesti:

Kohtaan 1). Kaikki tuotanto on yksilön luontoon kohdistamaa haltuunottoa tietyn yhteiskuntamuodon puitteissa ja sen avulla. Tässä mielessä on tautologiaa sanoa, että omistus (haltuunotto) on tuotannon ehto. Mutta naurettavaa on hypätä tästä tiettyyn omistuksen muotoon, esimerkiksi yksityisomistukseen (mikä lisäksi edellyttää ehdoksi vielä vastakkaistakin muotoa, *omistuksen puuttumista*). Historia osoittaa päinvastoin yhteisomistuksen (esimerkiksi intialaisilla, slaaveilla, muinaisilla kelteillä jne.) alkuperäiseksi muodoksi — muodoksi, joka esittää yhteisomistuksen asussa vielä pitkään merkittävää osaa. Tässä emme puutu vielä lainkaan kysymykseen, kasvaako rikkaus paremmin tässä vai tuossa omistusmuodossa. Mutta on tautologiaa, että siellä missä ei ole olemassa mitään omistuksen muotoa, ei voi olla puhuttakaan mistään tuotannosta eikä siis myöskään mistään yhteiskunnasta. Omaksi ottaminen eli haltuunotto, joka ei tee mitään omaksi, on *contradictio in subjecto**.

Kohtaan 2). Hankitun turvaaminen jne. Kun nämä latteudet pelkistetään todelliseen sisällykseensä, ne ilmaisevat enemmän kuin niiden saarnaajat tietävätkään. Nimittäin sen, että jokainen tuotantomuoto synnyttää omat oikeussuhteensa, hallitusmuotonsa jne. Ymmärtämisen karkeus ja sen puute sisältyy nimenomaan siihen, että orgaanisesti yhteenkuuluvat ilmiöt asetetaan

* — ristiriita asiassa itsessään. *Toim.*

satunnaisesti keskinäiseen suhteeseen, pelkästään harkintaan perustuvaan yhteyteen. Porvarillisten taloustieteilijöiden mielessä väikkyä vain, että poliisin ollessa nykyisen kaltainen tuotanto on helpompaa kuin esimerkiksi nyrkkivallan aikana. He unohtavat ainoastaan sen, että nyrkkioikeuskin on oikeutta ja että vahvemman oikeus elää toisessa muodossa edelleen myös heidän »oikeusvaltiossaan».

Tiettyä tuotantovaihetta vastaavien yhteiskunnallisten olojen vasta syntyessä tai niiden jo hävitessä tulee tuotannossa luonnollisestikin häiriöitä, joskin asteeltaan ja tulokseltaan erilaisia.

Tehkäämme yhteenveto: On kaikille tuotantovaiheille yhteisiä määrityksiä, jotka ajattelu määrittää yleisiksi; mutta kaiken tuotannon niin sanotut *yleiset ehdot* eivät ole mitään muuta kuin näitä abstraktisia momentteja, joiden avulla on mahdotonta ymmärtää yhtäkään todellista historiallista tuotantovaihetta.

2. Tuotannon yleinen suhde jakaantumiseen, vaihtoon, kulutukseen

Ennen kuin paneudutaan tuotannon enempään analysointiin, on kiinnitettävä huomiota niihin eri nimikkeisiin, joita taloustieteilijät asettavat tuotannon rinnalle.

Ensimmäinen ja pinnallinen mielikuva on: tuotantoprosessissa yhteiskunnan jäsenet mukauttavat (valmistavat, muovaavat) luonnontuotteita inhimillisiin tarpeisiin. Jakaantuminen määrää sen suhteen, missä yksilö ottaa osaa näihin tuotteisiin. Vaihto toimittaa hänelle ne erityiset tuotteet, joihin hän haluaa vaihtaa jakaantumisessa osakseen tulleen osuuden. Kulutuksessa tulee tuotteista vihdoin nautinnan, yksilöllisen haltuunoton esineitä. Tuotanto valmistaa tarpeita vastaavat esineet; jakaantuminen jakaa ne yhteiskunnallisten lakien mukaan; vaihto jakaa uudelleen jo jaetun yksilöllisen tarpeen mukaan; kulutuksessa vihdoin tuote erkaneet tästä yhteiskunnallisesta liikkeestä, siitä tulee välittömästi yksittäisen tarpeen esine ja palvelija ja se tyydyttää tämän tarpeen nautinnassa. Näin tuotanto ilmenee

lähtökohtana, kulutus päätekohtana, jakaantuminen ja vaihto väliterminä, joka puolestaan sisältää taas kaksi momenttia, koska jakaantuminen on määritetty yhteiskunnasta lähteväksi, vaihto yksilöistä lähteväksi momentiksi. Tuotannossa henkilö objektivoituu, kulutuksessa esine subjektivoituu; jakaantumisessa yhteiskunta ottaa itselleen yleisten, hallitsevien määritysten muodossa välittämisen tuotannon ja kulutuksen välillä, vaihdossa niitä välittää yksilön satunnainen määritteisyys.

Jakaantuminen määrää sen suhteen (paljouden), missä tuotteet tulevat yksilön osaksi; vaihto määrää ne tuotteet, joina yksilö vaatii jakaantumisen hänelle osoittaman osuuden.

Tuotanto, jakaantuminen, vaihto ja kulutus muodostavat siis säännönmukaisen syllogismin, päätelmän: tuotanto muodostaa siinä yleisyyden, jakaantuminen ja vaihto erityisyyden, kulutus yksittäisyyden, missä kokonaisuus liittyy yhteen. Tässä on epäilemättä yhteys, mutta latteaa yhteys. Tuotannon määräävät muka yleiset luonnonlait, jakaantumisen yhteiskunnallinen satunnaisuus, ja tästä syystä se voi vaikuttaa enemmän tai vähemmän edistävästi tuotantoon; vaihto sijaitsee näiden molempien välissä muodollisesti yhteiskunnallisena liikkeenä, ja päätöstapahtuma, kulutus, jota ei pidetä ainoastaan loppupisteenä, vaan myös lopullisena päämääränä, on oikeastaan taloustieteen ulkopuolella, lukuun ottamatta sitä että se vuorostaan vaikuttaa takaisin lähtökohtaan ja aloittaa koko prosessin uudelleen.

Poliittisten taloustieteilijöiden vastustajat — ovatpa nämä vastustajat sitten tämän tieteen piiristä tai sen ulkopuolelta — jotka moittivat heitä yhtenäisen kokonaisuuden barbaarisesta pirstomisesta, ovat heidän kanssaan joko samalla pohjalla tai heidän alapuolellaan. Mikään ei ole sen tavallisempi kuin moite, että poliittiset taloustieteilijät ovat kiinnittäneet liian yksipuolisesti huomiota tuotantoon pitäen sitä itsetarkoituksena. Jakaantumisella olisi muka yhtä suuri merkitys. Tämän moitteen perustana on nimenomaan se taloustieteilijöiden mielikuva, että jakaantuminen oleilee itsenäisenä, riippumattomana alueena tuotannon rinnalla. Tai esitetään se moite, ettei näitä momenteja muka sisällytetä yhtey-

teensä. Ikään kuin tämä erilleen repeytyminen ei olisi tunkeutunut todellisuudesta oppikirjoihin, vaan päinvastoin oppikirjoista todellisuuteen ja ikään kuin tässä olisi kyse käsitteiden dialektisesta yhteensovittamisesta eikä todellisten suhteiden erittelystä!

a) [TUOTANTO JA KULUTUS]

Tuotanto on välittömästi myös kulutusta. Kaksinaista kulutusta, subjektiivista ja objektiivista. [Ensiksi:] yksilö, joka kehittää kykyjään tuotantoprosessissa, panee ne samaan aikaan myös kulumaan, käyttää niitä kuluttavasti tuotantotapahtumassa, aivan samoin kuin luonnollinen siittäminen on elinvoimien kulutusta. Toiseksi: tuotanto on tuotantovälineiden kulutusta, niitä pidetään käytössä ja kulutetaan loppuun ja osa niistä (kuten esimerkiksi polttamisessa) hajoaa jälleen perusalkuaineiksi. Edelleen tuotanto on raaka-aineen kulutusta — se ei säilytä luontaista muotoaan ja ominaislaatuaan, vaan päinvastoin menettää ne. Näin ollen tuotantotapahtuma on kaikilta momenteiltaan myös kulutustapahtuma. Mutta kaiken tämän tämän taloustieteilijät myöntävätkin. Tuotantoa, joka on välittömästi identtinen kulutuksen kanssa, kulutusta, joka yhtenee välittömästi tuotannon kanssa, he sanovat *tuottavaksi kulutukseksi*. Tämä tuotannon ja kulutuksen identtisyys palautuu Spinozan väittämään: *determinatio est negatio* *.

Kuitenkin tämä tuottavan kulutuksen määrittäminen esitetään vain siksi, jotta tuotannon kanssa identtinen kulutus erotettaisiin varsinaisesta kulutuksesta, joka päinvastoin käsitetään tuhoavaksi vastakohtaksi tuotannolle. Tarkastelkaamme siis varsinaista kulutusta.

Kulutus on välittömästi myös tuotantoa, samoin kuin alkuaineiden ja kemiallisten aineiden kulutus luonnossa on kasvien tuottamista. On selvää, että esimerkiksi ravitsemisprosessissa, eräessä kulutuksen muodossa, ihminen tuottaa omaa ruumistaan. Mutta sama koskee jokaista muutakin kulutuksen lajia, joka tavalla tai toisella tuottaa ihmistä joltakin puolelta. Tämä on kuluttavaa

* — määrittelemineen on kieltämistä. *Toim.*

tuotantoa. Mutta taloustiede sanoo, että tämä kulutuksen kanssa identtinen tuotanto on toinen tuotannon asu ja se syntyy ensimmäisen tuotteen tuhoamisesta. Ensimmäisessä tuottaja aineellistuu, toisessa hänen luomansa esine henkilölistyy. Siis tämä kuluttava tuotanto — vaikkakin se on tuotannon ja kulutuksen välitöntä ykseyttä — eroaa olennaisesti varsinaisesta tuotannosta. Se välitön ykseys, jossa tuotanto käy yhteen kulutuksen ja kulutus tuotannon kanssa, jättää niiden välittömän kaksinaisuuden olemaan.

Tuotanto on siis välittömästi kulutusta, kulutus on välittömästi tuotantoa. Kumpikin on välittömästi oma vastakohtansa. Mutta samaan aikaan tapahtuu näiden molempien kesken välittävää liikettä. Tuotanto välittää kulutusta, jolle se luo materiaalin, mitä ilman kulutukselta puuttuisi kohde. Mutta kulutus välittää myös tuotantoa, sillä vasta se luo tuotteille subjektin, jolle ne ovat tuotteita. Tuote saa viimeisen silauksen vasta kulutuksessa. Rautatie, jolla ei liikennöidä, jota ei siis käytetä hyväksi, ei kuluteta, on rautatie ainoastaan *δυνάμει* *, ei todellisuudessa. Ilman tuotantoa ei ole mitään kulutusta, mutta ilman kulutusta ei liioin ole mitään tuotantoa, koska tuotanto olisi siinä tapauksessa päämäärätöntä.

Kulutus tuottaa tuotannon kahdessa suhteessa:

1) Siten, että tuotteesta tulee vasta kulutuksessa todellinen tuote. Esimerkiksi puvusta tulee todellinen puku vasta silloin kun sitä pidetään; talo, jossa ei asuta, ei itse asiassa ole mikään todellinen talo. Siis tuote, toisin kuin pelkkä luonnonesine, osoittautuu hyödylliseksi, *tulee* tuotteeksi vasta kulutuksessa. Kulutus antaa tuotetta hävittäessään sille vasta viimeistelyyn, sillä tuote ei ole tuotannon [tulos] vain aineellistuneena toimintana, vaan myös esineenä toimivaa subjektia var-
ten.

2) Siten, että kulutus luo *uuden* tuotannon tarpeen, siis tuotannon ideaalisen sisäisen liikkeellepanevan motiivin, joka on sen edellytys. Kulutus luo tuotannon vaikut-
timen, se luo myös kohteen (Gegenstand), joka vaikuttaa

* — mahdollisuuden mukaan. *Toim.*

tuotantoon määräten sen tavoitteen. Kun on selvää, että tuotanto antaa kulutukselle kohteen sen ulkoisessa muodossa, niin on yhtä lailla selvää, että kulutus *luo ideaalisesti* tuotannon esineen, sisäisenä kuvana, tarpeena, vaikuttimena ja tavoitteena. Se luo tuotannon esineet vielä subjektiivisessa muodossa. Ilman tarvetta ei ole mitään tuotantoa. Mutta kulutus uusintaa tarpeen.

Tätä vastaa tuotannon puolella se, että tuotanto

1) toimittaa kulutukselle materiaalin, kohteen. Kulutus ilman kohdetta ei ole mitään kulutusta. Siis tältä kannalta tuotanto luo, tuottaa kulutuksen.

2) Mutta tuotanto ei luo kulutukselle ainoastaan kohdetta. Se antaa kulutukselle myös sen määritteisyyden, sen luonteen, sen viimeistelyn. Samoin kuin kulutus viimeisteli tuotteen tuotteena, tuotanto antaa viimeistelyn kulutukselle. Mutta ennen kaikkea esine, kohde ei ole esine, kohde ylipäänsä, vaan määrätty esine, kohde, joka on kulutettava tietyllä, taaskin itse tuotannon ennakoilta määräämällä tavalla. Nälkä on nälkää, mutta haarukalla ja veitsellä syödyllä keitetyllä lihalla tyydytettävä nälkä on toista kuin nälkä, johon hotkitaan raakaa lihaa käsin, kynsin ja hampain. Tuotanto ei täten luo ainoastaan kulutuksen kohdetta, vaan myös kulutustavan, ei ainoastaan objektiivisesti, vaan myös subjektiivisesti. Tuotanto luo siis kuluttajan.

3) Tuotanto ei anna vain tarpeelle materiaalia, vaan myös materiaalille tarpeen. Kun kulutus pääsee alkupe-
räisestä luonnonvaraisesta karkeudesta ja välittömyydestään — ja viipyminen tällä asteella olisi sekin vielä tulosta luonnonvaraiseen karkeuteen juuttuneesta tuotannosta — niin esine, kohde vaikuttimena välittää itse kulutusta. Se tarve, jota kulutus tuntee esinettä kohtaan, on esineen havainnoimisen luoma. Taide-esine, samoin kuin jokainen muu tuote, luo yleisön, joka ymmärtää taidetta ja jolla on kyky nauttia kauneudesta. Tuotanto ei näin ollen tuota ainoastaan esinettä subjektille, vaan myös subjektin esineelle.

Täten tuotanto luo kulutuksen 1) luomalla sille materiaalin, 2) määräämällä kulutustavan, 3) synnyttämällä kuluttajassa tarpeen, jonka kohteen tuotanto vasta on luonut tuotteissa. Näin ollen tuotanto tuottaa kulu-

tuksen kohteen, kulutuksen tavan, kulutuksen vaikuttimen. Aivan samoin kulutus synnyttää tuottajan *kyvyn* herättämällä hänessä tiettyyn tavoitteeseen suuntautuvan tarpeen.

Kulutuksen ja tuotannon identtisyys ilmenee siis kolmella tavalla:

1) *Välitön identtisyys*: Tuotanto on kulutusta, kulutus on tuotantoa. Kuluttava tuotanto. Tuottava kulutus. Poliittiset taloustieteilijät nimittävät molempia tuottavaksi kulutukseksi, mutta tekevät vielä yhden eron: edellinen esiintyy uusintamisena, jälkimmäinen tuottavana kulutuksena. Kaikki edelliseen kohdistuvat tutkimukset käsittelevät tuottavaa tai tuottamatonta työtä; jälkimmäiseen kohdistuvat tutkimukset käsittelevät tuottavaa tai tuottamatonta kulutusta.

2) Siten, että kumpikin ilmenee välineenä toiselleen ja toinen välittää toista, mikä saa ilmauksensa niiden keskinäisessä riippuvuudessa. Tämä on liike, minkä ansiosta ne tulevat suhteeseen keskenään ja ilmenevät toisilleen ehdottomasti tarpeellisina, mutta pysyvät silti vielä ulkopuolisina toisilleen. Tuotanto luo materiaalin ulkopuolisena esineenä kulutukselle; kulutus luo tarpeen sisäisenä kohteena, tavoitteena tuotannolle. Ilman tuotantoa ei ole kulutusta, ilman kulutusta ei ole tuotantoa. Tämä väittäjä esiintyy taloustieteessä monissa muodoissa.

3) Tuotanto ei ole vain välittömästi kulutusta eikä kulutus välittömästi tuotantoa; liioin ei tuotanto ole vain väline kulutukselle ja kulutus tavoite tuotannolle, ts. siinä mielessä, että kumpikin antaa toiselle sen esineen, kohteen: tuotanto kulutukselle ulkoisen esineen, kulutus tuotannolle mielletyn kohteen. Eikä kumpikaan vain ole välittömästi toinen eikä liioin vain välitä toista, vaan toteuttamalla itsensä kumpikin niistä luo toisen, luo itsensä toisena. Vain kulutus saattaa tuotantotapahtuman päätökseen viimeistelemällä tuotteen tuotteena, hajottamalla sen, hävittämällä sen itsenäisen aineellisen muodon; kohottamalla ensimmäisessä tuotantotapahtumassa kehittyneen kyvyn toistamistarpeen avulla taidoksi; kulutus ei siis ole ainoastaan se päätöstapahtuma, minkä ansiosta tuote tulee tuotteeksi, vaan

myös se, minkä ansiosta tuottaja tulee tuottajaksi. Toisaalta tuotanto aikaansaa kulutuksen luomalla määrätyn kulutustavan sekä luomalla sitten kulutuserätteen, itse kulutuskyvyn tarpeena. Tämä viimeksi mainittu, kohdassa 3 määritelty identtisyys selitetään taloustieteessä lukuisia kertoja kysynnän ja tarjonnan, esineiden ja tarpeiden, yhteiskunnan luomien ja luontaisten tarpeiden suhteissa.

Tämän jälkeen ei mikään olekaan hegeliläiselle sen yksinkertaisempaa kuin asettaa tuotanto ja kulutus identtisiksi. Ja sen ovat tehneet paitsi sosialistiset kaunokirjailijat⁵⁰, myös proosalliset taloustieteilijätkin, esimerkiksi Say siinä muodossa, että tarkasteltaessa kansaa tai myös ihmiskuntaa in abstracto olisi sen tuotanto sen kulutus. Storch on osoittanut Sayn virheen muistuttamalla, että kansa ei esimerkiksi kuluta tuotetaan kokonaan, vaan luo myös tuotantovälineitä, kiinteää pääomaa jne. Sitä paitsi yhteiskunnan tarkasteleminen yhtenä ainoana subjektina merkitsee sen tarkastelemista väärin — spekulatiivisesti. Yhden subjektin kohdalla tuotanto ja kulutus ilmenevät yhden tapahtuman momentteina. Tässä on vain korostettava sitä tärkeää seikkaa, että jos tuotantoa ja kulutusta pidetään yhden subjektin tai lukuisien yksilöiden toimina, ne ilmenevät joka tapauksessa prosessin momentteina, ja tässä prosessissa tuotanto on todellinen lähtökohta ja siksi myös hallitseva momentti. Kulutus itse on välttämättömyytenä, tarpeena tuottavan toiminnan sisäinen momentti, mutta tuottava toiminta on realisoinnin lähtökohta ja siitä syystä myös sen hallitseva momentti, tapahtuma johon koko prosessi jälleen keräytyy. Yksilö tuottaa esineen ja palaa sen kuluttamalla taas itseensä, mutta tuottavana ja itseään uusintavana yksilönä. Näin kulutus ilmenee tuotannon momenttina.

Mutta yhteiskunnassa on tuottajan suhde tuotteeseen, heti kun tämä on valmis, ulkopuolinen, ja tuotteen paluu subjektille riippuu tämän suhteista muihin yksilöihin. Subjekti ei saa tuotetta välittömästi omistukseensa. Myöskään tuotteen välitön haltuunotto ei ole hänen tavoitteensa, mikäli subjekti tuottaa yhteiskunnassa. Tuottajan ja tuotteiden väliin astuu *jakaantuminen*, joka

määrää yhteiskunnallisilla laeilla tuottajan osuuden tuotteiden maailmasta, tulee siis tuotannon ja kulutuksen väliin.

Onko jakaantuminen sitten itsenäisenä alueena tuotannon rinnalla ja sen ulkopuolella?

b) TUOTANTO JA JAKAANTUMINEN

Kun tutkii tavallisia taloustieteellisiä teoksia täytyy ennen muuta herättää huomiota, että niissä esitetään kaikki kaksinkertaisena. Esimerkiksi jakaantumisessa esiintyvät maankorko, työpalkka, korko ja voitto, kun taas tuotannossa esiintyvät tuotannontekijöinä maa, työ ja pääoma. Pääoman kohdalla on alun alkaen selvää, että se määritetään kaksinaisesti: 1) tuotannontekijänä, 2) tulolähteenä, joka määrää tietyt jakaantumisen muodot. Korko ja voitto esiintyvät näin ollen myös sellaisinaan tuotannossa, sikäli kuin ne esittävät niitä muotoja, joissa pääoma lisääntyy, kasvaa, esittävät siis itse pääoman tuotannon momenteja. Korko ja voitto jakaantumisen muotoina edellyttävät pääomaa tuotannontekijänä. Ne ovat jakaantumistapoja, joiden edellytyksenä on pääoma tuotannontekijänä. Ne ovat myös pääoman uusintamisen tapoja.

Työpalkka on yhtä lailla toisen nimikkeen alla tarkasteltu palkkatyö: se määritteisyys, mikä työllä on tässä tuotannontekijänä, ilmenee siellä jakaantumisen määrittämisinä. Ellei työtä olisi määritetty palkkatyöksi, ei se tapa millä työ ottaa osaa tuotteisiin, ilmenisi työpalkkana, kuten se ei ilmenekään esimerkiksi orjuudessa. Vihdoin maankorko ottaakseen heti sen kehittyneimmän jakaantumismuodon, millä maanomistus osallistuu tuotteisiin, edellyttää suurmaanomistusta (oikeastaan suurviljelyä) tuotannontekijänä, ei maata sellaisinaan, yhtä vähän kuin työpalkalla on edellytyksenä työ sellaisinaan. Näin ollen jakaantumisuhheet ja -tavat ilmenivät vain tuotannontekijöiden käänteispuolina. Yksilö, joka osallistuu tuotantoon palkkatyön muodossa, ottaa osaa tuotteisiin, tuotannon tuloksiin työpalkan muodossa. Tuotannon rakenne määrää täysin jakaantumisen rakenteen. Jakaantuminen on itekin tuotannon tuote,

ei yksin sisällön kannalta, siksi että ainoastaan tuotannon tulokset voidaan jakaa, vaan myös muodon kannalta, siksi että määrätty tuotantoon osallistumisen tapa määrää jakaantumisen erityiset muodot, ne muodot, missä otetaan osaa jakaantumiseen. On pelkkää harhakuvitelmaa sijoittaa maa tuotantoon, maankorko jakaantumiseen jne.

Ricardon kaltaiset taloustieteilijät, joita useimmiten moititaan siitä että he kiinnittävät muka huomiota yksinomaan tuotantoon, tarkastelevat jakaantumista taloustieteen ainoana kohteena, koska he valitsevat vaistomaisesti jakaantumismuodot tarkimmaksi ilmaukseksi, miksi tuotannontekijät annetussa yhteiskunnassa määrättyvät.

Suhteessa erilliseen yksilöön jakaantuminen ilmenee tietenkin yhteiskunnallisena lakina, joka määrittää hänen asemansa siinä tuotannossa, jonka puitteissa yksilö tuottaa — aseman, joka siis edeltää tuotantoa. Yksilöllä ei alkuaan ole pääomaa, ei maaomaisuutta. Yhteiskunnallinen jakaantuminen osoittaa hänet syntymästään lähtien palkkatyöhön. Mutta itse tämä määräytyminen on tulos siitä, että pääoma, maanomistus ovat olemassa itsenäisinä tuotannontekijöinä.

Tarkasteltaessa kokonaisia yhteiskuntia jakaantuminen näyttää vielä yhdeltä kannalta edeltävän tuotantoa ja määräävän sitä ikään kuin esitaloudellisena tosiasiana. Valloittajakansa jakaa maan valloittajien kesken ja velvoittaa näin tiettyyn maaomaisuuden jakoon ja muotoon, määrää täten tuotannon. Se muuttaa valloitetut orjiksi ja tekee näin orjatyön tuotannon perustaksi. Tai jokin kansa jakaa vallankumouksella suurmaaomaisuuden palstoiksi ja antaa siis tällä uudella jakamisella tuotannolle uuden luonteen. Tai lainsäädäntö ikuistaa maanomistuksen tietyille suvuille tai jakaa työn periytyvänä etuoikeutena ja määrittää näin sen kastimaiseksi. Kaikissa näissä tapauksissa — ja ne ovat kaikki historiallisia tapauksia — tuotanto ei näytä organisoivan ja määräävän jakaantumista, vaan jakaantuminen päinvastoin tuotantoa.

Pintapuolisen käsityksen mukaan jakaantuminen ilmenee tuotteiden jakaantumisenä, ja on näin etäämmällä

tuotannosta ja muka itsenäisenä sen suhteen. Mutta ennen kuin jakaantuminen on tuotteiden jakaantumista, se on: 1) tuotantovälineiden jakaantumista, sekä 2) — mikä on saman suhteen lisämääritys — yhteiskunnan jäsenten jakaantumista tuotannon eri lajien kesken (yksilöiden alistaminen tiettyihin tuotantosuhteisiin). Tuotteiden jakaantuminen on selvästi vain tulosta tästä jakaantumisesta, joka sisältyy itse tuotantoprosessiin ja määrää tuotannon organisaation. Tuotannon tarkasteleminen tästä siihen sisältyvästä jakaantumisesta riippumatta on selvästikin tyhjää abstraktiota, kun sitä vastoin tuotteiden jakaantuminen on itsestään annettu tämän alun perin tuotannon momentin muodostavan jakaantumisen kanssa. Ricardo, joka pyrki käsittämään nykyaikaisen tuotannon määrätyn yhteiskunnallisen organisaationsa mukaisena ja joka on par excellence* tuotannon taloustieteilijä, ei nimenomaan tästä syystä esitä tuotantoa, vaan jakaantumisen nykyaikaisen taloustieteen varsinaiseksi teemaksi. Tästä on jälleen nähtävissä niiden taloustieteilijöiden latteus, jotka esittävät tuotannon ikuisena totuutena samaan aikaan kun karkottavat historian jakaantumisen alueelle.

Mikä suhde tällä itse tuotannon määräävällä jakaantumisella on tuotantoon, on selvästikin kysymys, joka kuuluu tuotannon alueelle. Jos sanotaan, että ainakin silloin kun tuotannon on lähdettävä tietystä tuotantovälineiden jakaantumisesta, jakaantuminen tässä merkityksessä edeltää tuotantoa ja muodostaa sen edellytyksen, niin tähän on vastattava, että tuotannolla on tosiaankin ehtonsa ja edellytyksensä, jotka muodostavat sen momentit. Nämä voivat ensi alussa ilmetä luonnonsyntyisinä. Itse tuotantoprosessi muuttaa ne luonnonsyntyisistä historiallisiksi, ja jos ne yhden kauden osalta ilmenivät tuotannon luonnollisena edellytyksenä, olivat ne toisen kauden osalta tuotannon historiallinen tulos. Itse tuotantoprosessissa ne muuttuvat jatkuvasti. Esimerkiksi koneiden käyttö muutti sekä tuotantovälineiden että tuotteiden jakaantumista. Itse moderni suurmaanomistus on yhtä hyvin modernin kaupan ja teollisuuden

* — ennen kaikkea. *Toim.*

tulos kuin tulos viimeksi mainitun soveltamisesta maatalouteen.

Kaikki yllä esitetyt kysymykset palautuvat viime kädessä siihen, millä tavoin yleishistorialliset olosuhteet vaikuttavat tuotantoon sekä miten vaikuttaa tuotannon suhde historialliseen liikkeeseen yleensä. Kysymys kuuluu selvästi itse tuotannon käsittelyyn ja kehittelyyn.

Mutta kysymyksiin voidaan siinä triviaalissa muodossa, missä ne yllä esitettiin, antaa myös yhtä lyhyt vastaus. Kaikissa valloituksissa on kolme mahdollista lopputulosta. Valloittajakansa alistaa valloitetun omaan tuotantotapaansa (näin tekivät esimerkiksi englantilaiset tällä vuosisadalla Irlannissa, osittain Intiassa); tai valloittajakansa antaa entisen tuotantotavan säilyä ja tyytyy pakkoveroon (esimerkiksi turkkilaiset ja roomalaiset); tai tapahtuu vuorovaikutusta, mistä syntyy uutta, synteesi (osaksi germaanienvallouksissa). Kaikissa tapauksissa tuotantotapa — olkoon se sitten valloitetun tai valloitetun kansan tuotantotapa tai näiden molempien sulautumisesta syntynyt — määrää tilalle tulevan uuden jakaantumisen. Vaikkakin tämä jakaantuminen ilmenee edellytyksenä uudelle tuotantokaudelle, on se itse jälleen tuotannon tuote — eikä vain historiallisen ylipäättään, vaan määrätyn historiallisen tuotannon.

Hävittäessään Venäjää mongolit esimerkiksi toimivat oman tuotantonsa, karjan laiduntamisen mukaisesti, sillä tämän pääehtona ovat suuret asumattomat maa-alat. Germaaniset barbaarit, joiden perinnäisenä tuotantotapana oli maanviljelys maaorjien avulla ja jotka elivät eristäytyneinä maaseudulla, pystyivät alistamaan Rooman maakunnat näihin ehtoihin sitä helpommin kun niissä tapahtunut maaomaisuuden keskittyminen oli jo kokonaan syrjäyttänyt aiemmat maanviljelysolot.

Perinnäisenä käsityksenä on, että tiettyinä aikakausina on eletty yksinomaan ryöstelemisestä. Jotta voitaisiin ryövätä, on kuitenkin oltava jotain ryövättävää, siis tuotantoa. Ja ryöväämisen tavankin määrää jälleen tuotantotapa. Esimerkiksi stockjobbing nationia* ei voida ryöstää kuten paimentolaiskansaa.

* — pörssikeinottelijoiden kansakuntaa. *Tolm.*

Orjan henkilössä varastetaan suoraan tuotantoväline. Mutta sitten on tuotanto siinä maassa, jota varten orja varastetaan, organisoitava sellaiseksi että se mahdollistaa orjatyön käytön tai on luotava orjatyötä vastaava tuotantotapa (kuten Etelä-Amerikassa jne.).

Laeilla voidaan jokin tuotantoväline, esimerkiksi maa, ikuistaa tiettyjen sukujen käsiin. Nämä lait saavat taloudellista merkitystä vain silloin kun suurmaanomistus on sopusoinnussa yhteiskunnallisen tuotannon kanssa, kuten esimerkiksi Englannissa. Ranskassa harjoitettiin pienviljelystä huolimatta suurmaanomistuksesta, ja valankumous pirstoikin suurmaanomistuksen. Entä palstoituksen ikuistaminen esimerkiksi laeilla? Omistus keskittyy uudelleen tällaisista laeista huolimatta. Jakaantumissuhteiden pysyttämiseen tähtäytyvien lakien vaikutus ja niiden vaikutus sitä tietä tuotantoon on määrittävä erikseen.

c) LOPUKSI VAIHTO JA KIERTOKULKU. VAIHTO JA TUOTANTO

Kiertokulku itse on vain vaihdon tietty momentti tai sitten vaihto kokonaisuudessaan tarkasteltuna.

¶Sikäli kuin *vaihto* on vain välittävä momentti tuotannon ja sen määräämän jakaantumisen sekä siihen liittyvän kulutuksen välillä, mutta itse kulutuskin ilmenee tuotannon momenttina, sikäli myös vaihto sisältyy selvästi tuotantoon sen momenttina.

Ensiksi on selvää, että itse tuotannossa tapahtuva toimintojen ja kykyjen vaihto kuuluu suoraan tuotantoon ja muodostaa sen olennaisen puolen. Toiseksi sama koskee tuotteiden vaihtoa, sikäli kuin tämä vaihto on väline valmiin, välittömään kulutukseen määrätyn tuotteen valmistamista varten. Sikäli itse vaihto on tuotantoon sisältyvä tapahtuma. Kolmanneksi niin sanottu itse yrittäjien välinen vaihto⁵¹ on sekä organisaatioltaan kokonaan tuotannon määräämä että itsekin tuottavaa toimintaa. Vaihto ilmenee riippumattomana tuotannon rinnalla, yhdentekevänä suhteessa siihen vain viimeisessä vaiheessa, missä tuote vaihdetaan välittömästi kulutusta

varten. Mutta 1) ei ole olemassa mitään vaihtoa ilman työnjakoa, olipa tämä sitten alkukantaista tai itse jo historiallisen kehityksen tuote, 2) yksityisvaihto edellyttää yksityistuotantoa, 3) vaihdon voimaperäisyyden, sen laajentamisen samoin kuin sen muodonkin määrää tuotannon kehitys ja organisaatio. Esimerkiksi kaupungin ja maaseudun välinen vaihto, vaihto maaseudulla, kaupungissa jne. Näin vaihto ilmenee kaikissa momenteissaan joko suoraan tuotantoon sisältyvänä tai sen määrämänä.

Tuloksena, johon olemme päätyneet ei ole se, että tuotanto, jakaantuminen, vaihto ja kulutus ovat identtisiä, vaan että ne kaikki muodostavat kokonaisuuden osat, ovat eroavuuksia ykseyden sisällä. Tuotanto ulottuu koskemaan hallitsevana sekä omia vastakohtaisia määrityksiään että muita momenteja. Tuotannosta prosessi alkaa jatkuvasti uudelleen. On itsestään selvää, ettei vaihdolla ja kulutuksella voi olla hallitsevaa merkitystä. Sama koskee jakaantumista tuotteiden jakaantumisenä. Mutta tuotantotekijöiden jakaantumisenä jakaantuminenkin on tuotannon momentti. Määrätty tuotanto siis aikaansaa määrätyn kulutuksen, jakaantumisen, vaihdon ja *näiden eri momenttien määrättyt keskinäiset suhteet*. Tietenkin puolestaan tuotannon sen yksipuolisesa muodossa määräävät muut momentit. Esimerkiksi kun markkinat, ts. vaihdon alue laajenee, tuotanto kasvaa ja sen eriytyminen syvenee. Jakaantumisen muuttuessa tuotanto muuttuu, esimerkiksi pääoman keskittyessä, väestön jakaantuessa eri lailla kaupungin ja maaseudun kesken jne. Vihdoin kulutustarpeet määräävät tuotantoa. Eri momenttien välillä tapahtuu vuorovaikutusta. Näin tapahtuu jokaisen orgaanisen kokonaisuuden kohdalla.

3. Poliittisen taloustieteen metodi

Kun tarkastelemme annettua maata poliittisen taloustieteen kannalta, lähdemme sen väestöstä, sen jakautumisesta luokkiin, kaupungin, maaseudun ja meren elinkeinoihin, eri tuotantohaaroihin, viennistä ja tuonnista, vuosituotannosta ja -kulutuksesta, tavaroiden hinnoista jne.

Näyttää oikealta alkaa reaalisesta ja konkreettisesta, todellisesta edellytyksestä, siis esimerkiksi taloustieteessä väestöstä, joka on koko yhteiskunnallisen tuotantotahtuman perusta ja subjekti. Lähemmin tarkastellen tämä osoittautuu kuitenkin vääräksi. Väestö on abstraktio, jos minä sivuutan esimerkiksi luokat, joista väestö koostuu. Nämä luokat ovat jälleen tyhjä sana ellen niitä elementtejä, joille luokat pohjautuvat, esimerkiksi palkkatyötä, pääomaa jne. Nämä edellyttävät vaihtoa, työnjakoa, hintoja jne. Esimerkiksi pääoma ilman palkkatyötä, arvoa, rahaa, hintaa jne. ei ole mitään. Jos siis lähtisin väestöstä, lähtökohtanani olisi sekasortoinen mielle kokonaisuudesta ja tarkemmin määritellesäni tulisin analyttisesti yhä yksinkertaisempiin käsitteisiin. Tulisin konkreettiseksi mieltämästäni yhä ohuempiin abstraktioihin kunnes olisin tullut kaikkein yksinkertaisimpiin määrittäisiin. Niistä olisi sitten lähdeittävä palaamaan jälleen takaisinpäin kunnes pääsisin lopulta taas väestöön, mutta tällä kerralla ei sekasortoisena käsityksenä kokonaisuudesta, vaan monien määritysten ja suhteiden rikkaana totaliteettina.

Ensimmäinen tie on se, jota taloustiede on historiallisesti kulkenut syntykaudellaan. Esimerkiksi 1600-luvun taloustieteilijät aloittivat aina elollisesta kokonaisuudesta, väestöstä, kansakunnasta, valtiosta, useista valtioista jne., mutta he päätyvät aina siihen, että löytävät analyysin avulla eräitä määrääviä abstraktisia yleisiä suhteita, kuten työnjaon, rahan, arvon jne. Niin pian kuin nämä yksittäiset momentit oli enemmän tai vähemmän määritetty ja abstrahoitu, syntyivät taloustieteelliset järjestelmät, jotka nousevat yksinkertaisesta, kuten työstä, työnjaosta, tarpeesta, vaihtoarvosta aina valtioon, kansakuntien väliseen vaihtoon ja maailmanmarkkinoihin asti.

Ilmetysti viimeksi mainittu on tieteellisesti oikea metodi. Konkreettinen on konkreettista siksi, että se on yhteenveto monista määrittäyksistä, siis moninaisen ykseys. Tästä syystä se esiintyy ajattelussa yhteenvetoprosessina, tuloksena, ei lähtökohtana, vaikka se onkin tosiasiallinen lähtökohta ja näin ollen myös havainnon ja mieltämisen lähtökohta. Ensimmäisellä tiellä koko

mielle hupeni abstraktiseksi määritykseksi; toisella tiellä johtavat abstraktiset määritykset konkreettisen reproduointiin ajattelun avulla.

Tästä syystä Hegel johtui siihen harhakuvitelmaan, että käsitti reaalisesta itsestään synteesiä tekevän, itsessään syvenevän ja itsestään käsin itseään kehittävän ajattelun tulokseksi, kun sitä vastoin se metodi, jossa nousee abstraktisesta konkreettiseen, on vain ajattelun keino omaksua konkreettinen, reproduoida se henkisesti konkreettisenä. Mutta se ei missään tapauksessa ole itse konkreettisen syntyprosessi. Esimerkiksi yksinkertaisinkin taloustieteellinen kategoria, vaikkapa vaihtoarvo, edellyttää väestöä — tietyissä olosuhteissa tuotettavaa väestöä — ja myös tiettyä perhe-, yhteisö- tai valtiojärjestelmän lajia jne. Vaihtoarvo ei voi koskaan olla olemassa muutoin kuin jo annetun konkreettisen, elävän kokonaisuuden abstraktisena, yksipuolisena suhteena.

Kategoriana vaihtoarvo on sitä vastoin ollut olemassa aatamin ajoista asti. Näin ollen sellaiselle tajunnalle — ja filosofinen tajunta on juuri tällainen — jolle käsitteinä tajuava ajattelu merkitsee todellista ihmistä ja tämän vuoksi käsitteinä tajuttu maailma sellaisenaan vasta todellista maailmaa, ilmenee kategorioiden liike todellisena (vaikka se valitettavasti saakin jonkin sysäyksen ulkoapäin) tuotantotapahtumana, jonka tulos maailma on. Ja tämä — vaikka tässä meillä on jälleen tautologia — on oikein sikäli kuin konkreettinen kokonaisuus ajatuskokonaisuutena, ajatuksellisena konkreettisuutena on todellakin ajattelun, käsittämisen tuote; mutta ei mitenkään havainnon ja mieltämisen ulko- tai yläpuolella ajattelevan ja itsensä synnyttävän käsitteen tuote, vaan käsitteissä tapahtuvan havainnon ja mielteiden muokkauksen tuote. Kokonaisuus, kun se ilmenee päässä ajatuskokonaisuutena, on ajattelevan pään tuote, ja tämä ajatteleva pää omaksuu maailman ainoalla sille mahdollisella tavalla, joka eroaa tämän maailman taiteellisesta, uskonnollisesta ja käytännöllis-henkisestä omaksumisesta. Reaalinen subjekti pysyy olemassa kuten ennenkin pään ulkopuolella jonakin itsenäisenä, nimitäin niin kauan kuin pää suhtautuu siihen vain spekulatiivisesti.

tiivisesti, vain teoreettisesti. Tästä syystä myös teoreettista metodia käytettäessä täytyy subjektin, yhteiskunnan, aina väikkyä mielteillemme edellytyksenä.

Mutta eikö näillä yksinkertaisilla kategorioilla ole myös riippumaton historiallinen tai luonnollinen olemassaolonsa ennen konkreettisempien kategorioiden olemassaoloa? Ça dépend*. Hegel esimerkiksi aloittaa oikeusfilosofian aivan oikein hallinnasta subjektin yksinkertaisimpana oikeussuhteena. Mutta ei ole olemassa mitään hallintaa ennen perhettä tai herruus- ja alistussuhteita, jotka suhteina ovat huomattavasti konkreettisempia. Sitä vastoin olisi oikein sanoa, että on olemassa perheitä, heimokokonaisuuksia, jotka vielä vain *pitävät hallinnsaan*, mutta eivät *omista*. Yksinkertaisempi kategoria ilmenee siis yksinkertaisten perhe- ja heimoyhdyskuntien suhteena omistamiseen. Kehittyneemmässä yhteiskunnassa se ilmenee kehittyneen organismin yksinkertaisempaan suhteena. Se konkreettisempi perusta (Substrat), jonka suhteena hallinta on, on kuitenkin aina edellytetty. Voidaan kuvitella yksi muista erillinen villi-ihminen, jolla on hallintaa. Mutta hallinta ei ole tällöin mikään oikeussuhde. Ei pidä paikkaansa, että hallinta kehittyi historiallisesti perheeksi. Päinvastoin hallinta edellyttää aina tätä »konkreettisempaa oikeuskategoriaa». Tässä pysyy sentään totena sen verran, että yksinkertaiset kategoriat ovat ilmausta niille suhteille, joissa kehittymättömämpi konkreettinen on voinut realisoitua saamatta vielä aikaan sitä monipuolisempaa yhteyttä tai suhdetta, joka on ilmaistu ajatuksellisesti konkreettisemmässä kategoriassa; samaan aikaan kehittyneempi konkreettinen säilyttää tämän saman kategorian alistettuna suhteena.

Rahaa voi olla ja on historiallisesti ollut olemassa ennen kuin pääomaa, pankkeja, palkkatyötä jne. on olemassa. Tältä kannalta voidaan siis sanoa, että yksinkertaisempi kategoria voi ilmaista kehittymättömämmän kokonaisuuden hallitsevia suhteita tai kehittyneemmän kokonaisuuden alistettuja suhteita, ts. suhteita, jotka

* — Se riippuu asianhaaroista. *Totm.*

olivat historiallisesti olemassa jo ennen kuin kokonaisuus kehittyi siltä puolelta, joka on ilmaistu konkreettisemmassa kategoriassa. Sikäli vastasi yksinkertaisimmasta monimutkaiseen nousevan abstraktisen ajattelun kulku todellista historiallista prosessia.

Toisaalta voidaan sanoa, että on sängen kehittyneitä, mutta historiallisesti kuitenkin epäkypsempiä yhteiskuntamuotoja, joissa esiintyy talouden korkeimpia muotoja, esim. kooperaatiota, yhteistoimintaa, kehittyneitä työnjakoa jne. vaikka minkäänlaista rahaa ei ole olemassa — esimerkiksi Peru. Myöskään slaavilaisissa yhteisöissä rahaa ja sitä edellyttävää vaihtoa ei esiintynyt joko lainkaan tai vain merkityksettömän vähän yksittäisten yhteisöjen sisällä, mutta sen sijaan sitä esiintyy yhteisön rajoilla, kanssakäymisessä muiden yhteisöjen kanssa. On yleensäkin väärin sijoittaa vaihto yhteisön sisään alun pitäen olennaisena elementtinä. Alussa vaihtoa päinvastoin esiintyy ennen eri yhteisöjen kesken kuin yhden ja saman yhteisön jäsenten kesken. Edelleen: vaikkakin raha alkaa esittää tiettyä osaa hyvin varhain ja monipuolisesti, kuitenkin se on vanhalla ajalla hallitsevana elementtinä vain yksipuolisesti määräytyneillä kansakunnilla, kauppakansoilla. Ja sivistyneimmässäkään antiikissa, kreikkalaisilla ja roomalaisilla, ilmenee rahan täydellistä kehitystä — mitä nykyajan porvarillinen yhteiskunta edellyttää — ainoastaan kyseisten yhteiskuntien hajoamisen kautena. Siis tämä aivan yksinkertainen kategoria ei esiinny täydessä voimassaan historiallisesti kuin yhteiskunnan kehittyneimmissä oloissa. Se ei suinkaan tunge kaikkien taloudellisten suhteiden läpi. Esimerkiksi Rooman valtakunnassa, sen kehityksen ollessa huipussaan, pysyivät luonnossa maksettava vero ja luonnossa tapahtuvat toimitukset perustana. Rahatalous oli siellä täydellisesti kehittynyt oikeastaan vain armeijassa. Raha ei myöskään milloinkaan vallannut työprosessia kokonaisuudessaan.

Vaikka siis yksinkertaisempi kategoria on saattanut olla historiallisesti olemassa ennen konkreettisempää kategoriaa, voi yksinkertaisempi intensiivisimmillään ja ekstensiivisimmillään olla ominainen juuri monimutkaiselle yhteiskuntamuodolle, kun sitä vastoin konkreetti-

sempi oli täydellisemmin kehittynyt vähemmän kehittyneessä yhteiskuntamuodossa.

Työ näyttää aivan yksinkertaiselta kategorialta. Myös mielikuva työstä tässä yleisyydessä — työnä ylipäättään — on ikivanha. Kuitenkin »työ» taloudellisesti tässä yksinkertaisessa muodossa tarkasteltuna on yhtä uudenaikainen kategoria kuin ne olosuhteet, jotka synnyttävät tämän yksinkertaisen abstraktion. Esimerkiksi monetarjärjestelmä määritteli rikkauden vielä täysin objektiivisesti, itsensä ohella rahassa olevaksi esineeksi (als Sache ausser sich im Geld). Tähän näkökantaan verrattuna merkitsi suurta edistysaskelta kun manufaktuuri- eli kaupallinen järjestelmä siirsi rikkauden lähteen kohteesta subjektiiviseen toimintaan, kaupalliseen ja manufaktuurityöhön, joskin se yhä vielä käsitti itse tämän toiminnan pelkästään rajoitetusti rahaa tuottavana toimintana. Tätä järjestelmää vastassa on fysiokraattinen järjestelmä, joka asetti työn tietyn muodon — maanviljelyksen — rikkautta luovaksi eikä nähnyt itse objektia enää rahan naamiossa, vaan tuotteena ylipäättään, työn yleisenä tuloksena. Kuitenkin tätä tuotetta toiminnan rajoittuneisuuden mukaisesti tarkastellaan yhä vielä luonnon määräämänä tuotteena — maanviljelystuotteena, maan tuotteena par excellence.

Adam Smith otti valtavan edistysaskelen hylkäämällä rikkautta luovan toiminnan jokaisen määreellisyyden; hänellä se on ilman rajoituksia työtä, ei manufaktuuria eikä kaupallista eikä maanviljelystyötä, vaan niin toista kuin toistakin. Rikkautta luovan toiminnan abstraktisen yleisyyden mukana tunnustetaan nyt myös rikkaudeksi määritetyn esineen yleisyys; tämä on tuote ylipäättään eli taas työtä ylipäättään, mutta mennyttä, esineellistynyttä työtä. Kuinka vaikea ja suuri tämä siirtyminen oli, ilmenee siitä, että Adam Smithkin hairahtaa vielä silloin tällöin takaisin fysiokraattiseen järjestelmään. Nyt saattaisi näyttää siltä kuin näin olisi löydetty vain abstraktinen ilmaus sille yksinkertaisimmalle ja kaikkein ammoisimmalle suhteelle, missä ihmiset — olkoon yhteiskuntamuoto sitten mikä tahansa — tuottajina ovat. Tämä pitää eräältä kannalta paikkansa, mutta toiselta kannalta ei.

Yhdentekevyys työn määrättyyn lajiin nähden edellyttää sangen kehittyntä todellisten työlajien kokonaisuutta, joista mikään laji ei enää hallitse kaikkia muita. Niinpä yleisimmät abstraktiot ylipäätään syntyvät vain konkreettisen kehityksen ollessa rikkaimmillaan, jolloin yksi ja sama ilmenee yhteisenä monille tai kaikille elementeille. Silloin loppuu se, että asiaa voidaan ajatella vain erityisessä muodossa. Toisaalta tämä abstraktio työstä ylipäätään ei ole vain työn lajien konkreettisen kokonaisuuden henkinen tulos. Yhdentekevyys suhteessa tiettyyn työhön vastaa yhteiskuntamuotoa, missä yksilöt siirtyvät helposti yhdestä työstä toiseen ja työn tietty laji on heille sattumanvarainen ja siksi yhdentekevä. Työ ei ole tässä tullut vain kategoriana, vaan todellisuudessa luomisvälineeksi rikkaudelle ylipäätään ja on menettänyt erityisen yhteytensä määrättyihin yksilöihin. Tällainen tila on kehittyneimmillään porvarillisen yhteiskunnan moderneimmassa olomuodossa — Yhdysvalloissa. Siis vasta täällä abstraktinen kategoria »työ», »työ ylipäätään», työ sans phrase*, tämä modernin taloustieteen lähtökohta, tulee käytännössä todeksi.

Se yksinkertaisin abstraktio, jonka moderni taloustiede asettaa etusijalle ja joka ilmaisee ikivanhaa ja kaikissa yhteiskuntamuodoissa voimassa olevaa suhdetta, ilmenee kuitenkin vain tässä abstraktiossa käytännössä totena moderneimman yhteiskunnan kategoriana. Voitaisiin sanoa että se mikä esiintyy Yhdysvalloissa historian tuotteena — tämä yhdentekevyys suhteessa tiettyyn työn lajiin — ilmenee esimerkiksi venäläisillä luonteisena taipumuksena. Mutta on kerrassaan valtava ero, onko barbaareilla taipumusta siihen että heitä käytetään kaikkeen vai käyttävätkö sivistyneet itse itseään kaikkeen. Ja lisäksi venäläisillä tätä työn määrälajin yhdentekevyyttä vastaa käytännössä perinnäinen juuttuminen aivan määrättyyn työhön, mistä heidät ravistavat irti vain ulkopuolelta tulevat vaikutukset.

Tämä työn antama esimerkki osoittaa sattuvasti, kuinka abstraktisimmatkin kategoriat, huolimatta siitä että ne — juuri abstraktisuutensa ansiosta — pätevät

* — ilman varauksia. *Toim.*

kaikkiin aikakausiin, ovat kuitenkin itse tämän abstraktisuuden määreellisyydessä yhtäläillä historiallisten olosuhteiden tuotetta, ja niillä on täysi merkitsevyys vain näitä olosuhteita varten ja niiden puitteissa.

Porvarillinen yhteiskunta on tuotannon kehittynein ja monipuolisin historiallinen organisaatio. Tämän vuoksi sen suhteita ilmaisevat kategoriat, sen organisaation ymmärtäminen auttavat samalla ymmärtämään organisaatiota ja tuotantosuhteita kaikissa aikansa eläneissä yhteiskuntamuodoissa, joiden jäänteistä ja elementeistä porvarillinen yhteiskunta rakentuu, joiden vielä syrjäyttämättömiä jäänteitä osaksi kulkeutuu porvarillisen yhteiskunnan mukana ja joista osaksi on kehittynyt täyteen merkitykseensä se, mikä aikaisemmin oli pelkkiä viittauksia jne. Ihmisen anatomia on avain apinan anatomiaan. Sitä vastoin voidaan viittaukset korkeampaan alemmissa eläinlajeissa ymmärtää vain kun itse korkeampi laji jo tunnetaan. Porvarillinen talous antaa siten avaimen antiikin talouteen jne. Mutta ei lainkaan siinä mielessä kuin asian käsittävät sellaiset taloustieteilijät, jotka pyyhkäisevät kaikki historialliset erot olemattomiin ja näkevät kaikissa yhteiskuntamuodoissa porvarillisen muodon. Pakkovero, kymmenykset jne. voidaan ymmärtää kun tunnetaan maankorko. Niitä ei pidä kuitenkaan samastaa.

Koska lisäksi porvarillinen yhteiskunta itse on vain antagonistinen kehitysmuoto, siinä tavataan aikaisempien muotojen suhteita usein vain täysin surkastuneina tai vääristyneen mukailtuinakin, kuten esimerkiksi yhteisöomistus. Jos näin ollen on totta, että porvarillisen talouden kategorioihin sisältyy kaikkia muita yhteiskuntamuotoja koskeva totuus, niin tämä on otettava vain cum grano salis*. Kategoriat voivat sisältää näitä muotoja kehittyneinä, surkastuneina, karrikoituina jne., joka tapauksessa olennaisesti muuntuneessa asussa. Niin sanottu historiallinen kehitys on ylipäänsä sen varassa, että viimeisin muoto pitää aikaisempia itseensä johtavina askelmina ja käsittää ne aina yksipuolisesti, koska se

* — kirjaimellisesti: »suolan hiukkasella»; kuvaannollisesti: »tietyin varauksin», »ei kovin kirjaimellisesti.» *Toim.*

pystyy arvostelemaan itseään harvoin ja vain aivan tietyissä olosuhteissa; tässä ei luonnollisestikaan ole puhe sellaisista historian kausista, jotka pitävät itseään rappeutumiskausina. Kristinusko kykeni antamaan apua aikaisempien mytologioiden objektiivisessa ymmärtämisessä vasta sen jälkeen kun sen itsekritiikki oli tietyssä määrin, niin sanoakseni mahdollisuuksien mukaan, *δυνάμει*, valmis. Samoin alkoi porvarillinen taloustiede vasta ymmärtää feodaalista, antiikkista, itämaista yhteiskuntaa kun porvarillisen yhteiskunnan itsekritiikki oli alkanut. Sikäli kuin porvarillinen taloustiede ei mytologisoiden puhtaasti samasta itseään menneeseen, sen kritiikki aikaisempia yhteiskuntia kohtaan, etenkin feodaalista, jonka kanssa sen oli vielä suoraan taisteltava, muistuttaa kritiikkiä, jota kristinusko kohdisti pakanauteen tai myös protestanttisuus katolisuuteen.

Kuten ylipäänsä jokaisen historiallisen, yhteiskunnallisen tieteen kohdalla, on taloudellisten kategorioiden kehityksessä pidettävä aina kiinni siitä, että kuten todellisuudessa, niin ajatuksissakin subjekti — tässä tapauksessa moderni porvarillinen yhteiskunta — on annettu, ja että kategoriat tästä syystä ilmaisevat tämän tietyn yhteiskunnan, tämän subjektin reaalisen olemisen (Dasein) muotoja, olemassaolon (Existenz) määrityksiä, usein vain sen yksittäisiä puolia, ja ettei tämä yhteiskunta näin ollen *myöskään tieteen kannalta* suinkaan ala vasta siitä, missä siitä *sellaisena* on ensimmäistä kertaa puhe. Tässä käsityskannassa on pysyttävä, koska se tuo heti saataville asian jaottelua koskevia ratkaisevia perusteita.

Mikään ei esimerkiksi näytä sen luonnonmukaisemalta kuin alkaa maankorosta, maanomistuksesta, sillä sehän on sidottu maahan, kaiken tuotannon ja kaiken reaalisen olemisen lähteeseen, ja maanviljelykseen, tähän kaikkien jossain määrin vakiintuneiden yhteiskuntien ensimmäiseen tuotantomuotoon. Mikään ei kuitenkaan olisi sen virheellisempää. Kaikissa yhteiskuntamuodoissa tietty tuotanto määrää kaikkien muiden aseman ja vaikutuksen ja näin ollen sen suhteet myös määräävät kaiken muun tuotannon aseman ja vaikutuksen. Se on yleisvalaistus, johon kaikki muut värit ovat uppoutuneet ja

joka muuntaa niitä niiden erityislaadussa. Se on erityistä eetteriä, joka määrää kaiken siinä esille tulevan olemassaolevan ominaispainon.

Esimerkiksi paimentolaiskansat (pelkät metsästäjä- ja kalastajakansat jäävät sen pisteen ulkopuolelle, mistä todellinen kehitys alkaa). Niillä esiintyy tietty maanviljelyksen muoto, hajaviljely. Tämä määrää maanomistuksen. Se on yhteismaanomistusta ja säilyttää tämän muodon suuremmassa tai pienemmässä määrin aina sen mukaan, pitävätkö nämä kansat suuremmassa vai pienemmässä määrin vielä kiinni perinteestään; esimerkkinä slaavien yhteisöomistus. Niillä kansoilla, joilla on kiinteä maanviljelys — tämä paikoilleen asettuminen on jo suuri edistysaskel — ja joilla maanviljelys vallitsee, kuten antiikin ja feodaaliajan kansoilla, on jopa teollisella toiminnalla, sen organisaatiolla ja sitä vastaavilla omistusmuodoilla enemmän tai vähemmän maanomistuksellinen luonne. Teollisuus on joko täysin maanviljelyksestä riippuvaista kuten varhaisemmilla roomalaisilla, tai kaupunkia ja sen oloja leimaa maaseudun organisaatio kuten keskiaikana. Myös pääomalla — mikäli se ei ole puhdasta rahapääomaa — on keskiajalla perinteellisten käsityökalujen muodossa jne. tällainen maanomistuksellinen luonne.

Porvarillisessa yhteiskunnassa asia on päinvastoin. Maanviljelyksestä tulee yhä enemmän pelkkä teollisuuden haara ja se on täysin pääoman hallitsema. Aivan samoin on maankoron laita. Kaikissa niissä yhteiskuntamuodoissa, joissa maanomistus on hallitsevana, on luonnonsuhde vielä vallalla. Niissä yhteiskuntamuodoissa, joissa pääoma on hallitsevana, on vallalla yhteiskunnan, historian aikaansaama elementti. Maankorkoa ei voida ymmärtää ilman pääomaa, mutta pääoma voidaan kyllä ymmärtää ilman maankorkoa. Pääoma on kaikkea hallitseva porvarillisen yhteiskunnan taloudellinen mahti. Sen on muodostettava sekä lähtökohta että päätepiste ja se on esitettävä ennen maanomistusta. Sen jälkeen kun molempia on tarkasteltu erikseen, on tarkasteltava niiden vuorovaikutusta.

Olisi siis luvatonta ja virheellistä ottaa taloudelliset kategoriat siinä perättäisjärjestyksessä, missä ne histo-

riallisesti ovat olleet määrääviä. Päinvastoin niiden perättäisjärjestyksen määrää se suhde, missä ne ovat toisiinsa modernissa porvarillisessa yhteiskunnassa, ja tämä on suoraan vastakkainen sille, mikä ilmenee niiden luonnonmukaisena perättäisjärjestyksenä tai vastaa historiallisen kehityksen perättäisjärjestystä. Ei ole kysymys siitä asemasta, minkä taloudelliset suhteet historiallisesti saavat toisiaan seuraavissa eri yhteiskuntamuodoissa. Ja vielä vähemmän niiden perättäisjärjestyksestä »idean sisällä» (*Proudhon*), (mikä osoittaa sekapäistä käsitystä historian liikkeestä). Sen sijaan on kysymys taloudellisten suhteiden jäsentymisestä modernin porvarillisen yhteiskunnan sisällä.

Se puhtaus (abstraktinen määritteisyys), millä kaupakansat — foinikialaiset, karthagolaiset — esiintyvät vanhassa maailmassa, aiheutuu nimenomaan viljelijäkansojen vallitsevuudesta. Pääoma kauppa- tai rahanpääomana ilmenee juuri tällaisena abstraktiona siellä missä pääoma ei vielä ole yhteiskuntien hallitseva elementti. Panttilainaajat ja juutalaiset saavat saman suhteessa maanviljelystä harjoittaviin keskiaikaisiin yhteiskuntiin.

Lisäesimerkki siitä erilaisesta asemasta, minkä samat kategoriat saavat yhteiskunnan eri kehitysasteissa: yksi porvarillisen yhteiskunnan viimeisimmistä muodoista, *osakeyhtiöt* (joint-stock companies). Tosin ne esiintyvät myös porvarillisen yhteiskunnan alussa suurten etuoikeutettujen ja monopolilla varustettujen kauppakomppanioiden muodossa.

Itse kansallisrikkauten käsite pujahtaa 1600-luvun taloustieteilijöille siinä muodossa — käsitystä jatkavat osittain vielä 1700-luvun taloustieteilijät — että rikkautta luodaan pelkästään valtiota varten, ja että valtion mahti on suhteessa tähän rikkauteen. Tämä oli vielä tiedottomasti tekopyhä muoto, missä itse rikkaus ja sen tuottaminen julistettiin modernien valtioiden päämääräksi ja valtioita tarkasteltiin enää vain rikkauten tuottamisen välineinä.

Aiheen jaottelu on selvästikin tehtävä näin:

1) Yleiset abstraktiset määritykset, jotka siis enemmän tai vähemmän koskevat kaikkia yhteiskuntamuotoja,

mutta yllä esitetystä mielessä. 2) Ne kategoriat, jotka muodostavat porvarillisen yhteiskunnan sisäisen organisaation ja joiden varassa perusluokat lepäävät. Pääoma, palkkatyö, maanomistus. Niiden keskinäinen suhde. Kaupunki ja maaseutu. Kolme suurta yhteiskuntaluokkaa. Vaihto näiden välillä. Kiertokulku. Luotto (yksityinen). 3) Porvarillisen yhteiskunnan keskittymisen ilmeneminen valtion muodossa. Sen tarkasteleminen suhteessa itseensä. »Tuottamattomat» luokat. Verot. Valtionvelka. Yleinen luotto. Väestö. Siirtomaat. Maastamuutto. 4) Tuotannon kansainväliset suhteet. Kansainvälinen työnjako. Kansainvälinen vaihto. Vienti ja tuonti. Vekselikurssi. 5) Maailmanmarkkinat ja kriisit.

4. Tuotanto. Tuotantovälineet ja tuotantosuhteet. Tuotantosuhteet ja kanssakäymisen suhteet. Valtio- ja tajuntamuotojen suhde tuotanto- ja tavaravaihtosuhteisiin. Oikeussuhteet. Perhesuhteet

Niistä kohdista, jotka tässä on mainittava ja joita ei saa unohtaa, on pantava merkille seuraavaa:

1) *Sota* on aikaisemmin kehittynyt muoto kuin rauha: se tapa, millä tietyt taloudelliset suhteet kuten palkkatyö, koneiden käyttö jne. ovat sodan vaikutuksesta ja armeijoissa jne. kehittyneet aikaisemmin kuin kansalaisyhteiskunnan sisällä. Myös tuotantovoiman ja kanssakäymissuhteiden keskinäissuhde on erityisen havainnollinen armeijan kohdalla.

2) *Tähänastisen idealistisen historiankirjoituksen suhde realistiseen. Etenkin ns. kulttuurihistorioissa*, jotka kaikki ovat uskonnon ja valtioiden historiaa. (Tilaisuuden tullen voi sanoa jotain myös tähänastisen historiankirjoituksen eri lajeista. Ns. objektiivisesta. Subjektiivisesta (mm. moraalisesta). Filosofisesta.)

3) *Toissijaiset ja kolmassijaiset, ylipäänsä johdetut, sovelletut, ei-alkuperäiset tuotantosuhteet*. Tässä vaikuttavat kansainväliset suhteet.

4) *Moitteet tämän käsitystavan materialistisuudesta. Suhde naturalistiseen materialismiin.*

5) *Dialektiikka käsitteissä tuotantovoimat (tuotantovälineet) ja tuotantosuhteet*, dialektiikka, jonka rajat on määrättävä ja joka ei poista reaalista eroa.

6) *Materiaalisen tuotannon kehityksen epäsuhde esimerkiksi taiteelliseen tuotantoon nähden*. Ylipäänsä ei edistyksen käsitettä ole ymmärrettävä tavanomaisena abstraktiona. Taiteen yms. kohdalla tämä epäsuhde ei ole vielä niin tärkeä eikä sitä ole vielä niin vaikea ilmaista kuin itse käytännöllis-yhteiskunnallisten suhteiden piirissä. Esimerkiksi vertailu sivistyksen asemasta *Yhdysvalloissa* ja Euroopassa. Mutta varsinaisesti vaikea kysymys, jota tässä on käsiteltävä, sisältyy siihen miten tuotantosuhteet oikeussuhteina joutuvat epätasaiseen kehitykseen. Siis esimerkiksi roomalaisen siviilioikeuden (sama ei koske niinkään rikosoikeutta ja [yleensä] julkista oikeutta) suhde nykyaikaiseen tuotantoon.

7) *Tämä käsitys* ilmenee välttämättömän kehityksen tuloksena*. Kuitenkin sattuman oikeutus. Miten. (Myös mm. vapaus). (Kommunikaatiivälineiden vaikutus. Maailmanhistoriaa ei ole ollut aina olemassa; historia maailmanhistoriana on tulosta.)

8) *Lähtökohtana on tietenkin luonnon määritteisyys*; subjektiivisesti ja objektiivisesti; heimot, rodut jne.

1) Taiteen kohdalla on tunnettua, etteivät tietyt taiteen kukoistusajat ole mitenkään suhteessa yhteiskunnan yleiseen kehitykseen, eivät siis myöskään yhteiskunnan materiaaliseen perustaan, mikä muodostaa niin sanoakseni sen organisaation luurakenteen. Esimerkiksi kreikkalaiset verrattuna nykyajan kansoihin tai myös Shakespeare. Tiettyjen taidemuotojen, esimerkiksi eepoksen kohdalla tunnustetaan jopa, ettei niitä maailmanhistoriallisesti käänteentekävissä, klassisessa muodossaan voida lainkaan tuottaa niin pian kun taidetuotanto sellaisenaan on alkanut; siis että itse taiteen alalla ovat tietyt merkittävät muodot mahdollisia vain taiteen kehityksen alhaisessa vaiheessa. Kun näin tapahtuu eri taidelajien suh-

* Marx tarkoittaa todennäköisesti historiaa, sen tällaista käsitystä. *Toim.*

teissa itse taiteen alueen sisällä, on jo vähemmän yllättävää, että tilanne on sama koko taiteen alueen suhteessa yhteiskunnan yleiseen kehitykseen. Vaikeus on vain yleisen esitysmuodon löytämisessä näille ristiriidoille. Heti kun ne on määritelty lähemmin, ne on jo selitetty.

Ottakaamme esimerkiksi kreikkalaisen taiteen ja siten Shakespearen suhde nykyaikaan. On tunnettua, että kreikkalainen mytologia ei muodosta vain kreikkalaisen taiteen arsenaalia, vaan sen kasvupohjan. Onko se käsitys luonnosta ja yhteiskunnallisista suhteista, joka on kreikkalaisten mielikuvituksen ja siten kreikkalaisen taiteen perustana, mahdollinen konerukkien ja rautateiden ja veturien ja sähkölennättimien aikana? Missä on sijaa Vulcanukselle Roberts & Co:n, Juppiterille ukkosenjohdattimen ja Hermekselle Crèdit Mobilierin rinnalla? Kaikki mytologia voittaa ja hallitsee ja muovaa luonnonvoimat mielikuvituksessa ja mielikuvituksella; siis mytologia katoaa kun luonnonvoimat todella hallitaan. Mihin joutuu Fama Printing House Square⁵² rinnalla? Kreikan taiteen edellytyksenä on Kreikan mytologia, ts. luonto ja itse yhteiskunnalliset muodot kansan mielikuvituksen ja tiedottomasti taiteellisella tavalla muokkaamina. Se on Kreikan taiteen materiaali. Mutta ei mikä tahansa mielivaltainen mytologia, ts. ei mikä tahansa tiedottomasti taiteellinen luonnon muokkaus (luonnolla ymmärretään tässä kaikkea esineellistä, siis myös yhteiskunta mukaanluettuna). Egyptin mytologia ei voinut milloinkaan olla Kreikan taiteen maaperä tai kohtu. Mutta sinä oli joka tapauksessa *eräs* mytologia. Missään tapauksessa ei siis ollut kyse sellaisesta yhteiskunnallisesta kehityksestä, joka sulkee pois kaiken mytologisen suhteen luontoon, kaiken mytologisoivan suhteen siihen, joka siis vaatii taiteilijalta mytologiasta riippumatonta mielikuvitusta.

Toiselta puolen onko Akhilleus mahdollinen ruudin ja lyijyn aikakaudella? Tai yleensä »Iliadi» käsinpainimen tai itse painokoneen rinnalla? Eivätkö sankarilaulut ja tarut ja muusat häviä väistämättä kirjanpainannan ilmaantuessa, eivätkö siis eepin runouden välttämättömät edellytykset katoa?

Mutta vaikeus ei tällöin ole sen ymmärtämisessä, että kreikkalainen taide ja eepos yhdistyvät tiettyihin yhteiskunnallisiin kehitysmuotoihin. Vaikeutena on, että ne tarjoavat meille yhä taidenautintoa ja käyvät tiettyssä suhteessa vielä normista ja saavuttamattomasta esikuvasta.

Mies ei voi tulla uudelleen lapseksi tai hänestä tulee lapsellinen. Mutta eikö lapsen naiivius ilahdutakin häntä, ja eikö hänen itsensä olekin pyrittävä jälleen korkeammalle tasolle luodakseen uudelleen oman todellisen olemuksensa? Eikö lapsen luonteessa herääkin jokaisena aikakautena kauden oma luonne eloon luonnollisessa totuudessaan? Miksi ei ihmiskunnan historiallisella lapsuudella sen avautuessa kauneimmillaan olisi milloinkaan palaamattomana vaiheena ikuista viehätystä? On huonosti kasvatettuja lapsia ja pikkuvanhoja lapsia. Monet vanhan ajan kansoista kuuluvat tähän kategoriaan. Kreikkalaiset olivat sen sijaan normaaleja lapsia. Viehätys, jota heidän taiteensa meissä herättää, ei ole ristiriidassa sen kehittymättömän yhteiskunnallisen vaiheen kanssa, josta se kasvoi. Tämä taide on päinvastoin kyseisen vaiheen tulosta ja liittyy erottamattomasti siihen, että ne epäkypsät yhteiskunnalliset olosuhteet, joiden vallitessa tämä taide syntyi ja saattoi yksin syntyä, eivät voi koskaan palata.

*Kirjoitettu elokuun
loppupuolella 1857*

*«Die Neue Zeit»,
Bd. 1, N 23—25, 1902—1903*

*Marx — Engels. Gesamtausgabe
(MEGA), Zweite Ableitung,
Bd. I/1.1., Dietz Verlag,
Berlin 1976, S. 17—45*